

DE KLEUREN
van de **bevrijding**
het WANDTAPIJT vertelt

de herontdekking van een wandtapijt

In juli 1934 bestelt de Senaat twee monumentale wandtapijten voor het Groene Salon. Het thema van het ene tapijt is de eedaflegging van Koning Leopold III voor de Verenigde Kamers in februari 1934, het thema van het andere tapijt is de triomfantelijke terugkeer van Koning Albert aan het hoofd van zijn leger in Brussel en in het Parlement op 22 november 1918.

In 1934 bevindt de wandtapijtsector zich in een crisis. De Senaat wenst de tapijtkunstenaars die hebben bijgedragen aan de vermaardheid van het land, uitdrukkelijk te steunen en wenst een zekere vernieuwing van het genre te ondersteunen.

Om de kartons voor het tapijt te maken, wendt de Senaat zich tot twee grote kunstmeesters uit die tijd, Gustave Van de Woestijne en Anto-Carte. Door allerlei omstandigheden zal Anto-Carte uiteindelijk beide tekeningen maken. De kartons voor de tapijten zijn misschien zijn wel de twee enige tapijttekeningen van deze kunstenaar, die nog te vaak miskend wordt, hoewel hij een zeer polyvalent kunstenaar is: hij is schilder, ontwerper van affiches, theaterdecors en glasma patronen en zijn grafisch werk is omvangrijk. De toenmalige senatoren waardeerden zijn tekeningen, zijn gevoel voor kleur, voor symbolen en voor personages, zijn verfijnde diepgang in de weergave van elk personage.

Anto-Carte legt al zijn talent voor compositie en zijn zin voor het theatrale in de "triumfantelijke terugkeer van Koning Albert in de hoofdstad". Het is niet zomaar een terugkeer van de Koning naar Brussel, hij gaat naar het Parlement en wordt afgebeeld voor het Paleis der Natie, klaar om het door de oorlog beschadigde land te laten herrijzen vanuit een nieuwe grondslag. Dat onderwerp is uniek in de Belgische kunstgeschiedenis.

De Manufactuur Gaspard De Wit zal het tapijt weven en het aan de Senaat leveren in juli 1935. Ook het weven van het tapijt is een hoogstandje dat mogelijk gemaakt wordt door de uitzonderlijke technische mogelijkheden van de Manufactuur. De foto's van dit boekje, en uiteraard het tapijt zelf, dat nog steeds in zijn oorspronkelijke staat is, zijn daar het bewijs van.

de triomfantelijke terugkeer van de KONING

Als eind juni 1914 enkele dodelijke pistoolschoten de lont in het kruitvat steken in de Balkan, wordt heel Europa meegesleurd in een onomkeerbaar diplomatiek spel. De oorlog barst los en België ontsnapt niet aan de Europese dodendans. Het ultimatum van Duitsland is brutaal: vrije doorgang door het grondgebied, zodat het Duitse leger Frankrijk kan binnenvallen, of doorgang met geweld. In het neutrale België weigeren Koning Albert en zijn regering om de Duitse eisen in te willigen. De volgende dag, op 4 augustus 1914, steken de eerste Duitsers de grens over in Gemmenich. In enkele maanden tijd is België bijna volledig bezet.

Verschillende voorjaarsoffensieven van de geallieerden maken het voor de Koning halfweg 1915 duidelijk dat geen van de grootmachten een doorbraak kan forceren aan het westelijk front. De Fransen en de Britten strijden om Duitsland te verslaan, terwijl Albert enkel de onafhankelijkheid van België wil herstellen. Alle vragen om het Belgische leger onder geallieerd bevel te plaatsen, weigert de vorst resoluut. Op die manier slaagt hij erin om het Belgische leger buiten de grote geallieerde offensieven te houden. Pas in de zomer van 1918 lijken de krijgskansen gekeerd en beslist de Koning om mee in de aanval te gaan. Op 28 september zet de Legergroep Vlaanderen het Bevrijdingsoffensief in. De Belgische troepen steken de Schelde over en bereiken de poorten van Gent net voor de Wapenstilstand van 11 november 1918. De vijandelikheden zijn ten einde.

Vier jaar lang fungeerde het Paleis der Natie als hoofdkwartier van de Duitse bezetter. In het halfrond van de Senaat zetelde het gevreesde oorlogstribunaal. Op 22 november 1918, de dag van de terugkeer van Koning Albert in Brussel, openen de deuren opnieuw voor het Parlement.

Vijf dagen eerder werd Brussel bevrijd en vierden de Brusselaars de terugkeer van hun burgemeester Adolphe Max uit gevangenschap. **Nu verzamelen honderdduizenden mensen onder een stralende hemel, om hun vorst en het leger te verwelkomen. De straten zien zwart van het volk. De Koninklijke Familie, de Britse Prins Albert van York en geallieerde bevelhebbers rijden te paard naar het Parlement. In hun spoor marcheren duizenden Belgische en geallieerde soldaten.**

“Ik breng u den groet van het leger! Wij komen van den Yzer, mijne soldaten en ik, door onze steden en velden, van vijanden vrij”, verklaart de vorst voor de Verenigde Kamers.

De Koning brengt meer mee dan een groet: hij stelt radicale hervormingen voor. Het leven van de gewone Belg zal ingrijpend veranderen. Dat heeft de vorst, nog voor de wapenstilstand, in Loppem besproken met topmensen uit financiële, politieke en industriële milieus. De Koning besluit: **“Aan het werk dus, Mijne Heeren”**.

Nu, honderd jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog, werd het tijd om dit unieke en veelzijdige kunstwerk te herontdekken. Met dit wandtapijt staan Anto-Carte en de Manufactuur De Wit voor de opdracht een complex kluwen van verhalen en emoties samen te ballen in één monumentaal beeld. Dit wandtapijt vertelt niet alleen het verhaal van de Koning. Het toont eveneens de trots van de overwinnaars en de eerbied van de militaire leiders. De afgematte koppen van de frontsoldaten resoneren met de uitputting van de gewone bevolking. Over dat alles kijken de notabelen, de diplomaten, de politici uit, hoog vanop de balkons. Ook daar is het drama niet ver te zoeken.

Anto-Carte verenigde historiek en symboliek door historische figuren af te beelden die (over)leefden tijdens de oorlog en aanwezig waren op die fameuze 22ste november. Allen hebben ze een eigen verhaal te vertellen.

Samen met u willen we ons bij de hand laten nemen door Anto-Carte en De Wit en deze gewone en minder gewone mensen hun relaas laten doen. Hoe reageerden ze tijdens de oorlog? Wat is hen overkomen? Waarom vond Anto-Carte hen de moeite waard om hen op zijn kunstwerk af te beelden?

De mens geeft van oudsher betekenis aan zijn bestaan door verhalen te vertellen. Ook in de geschiedschrijving is nu een historisch besef ontstaan dat, naast de grote omwentelingen en gebeurtenissen, ook aandacht geschonken dient te worden aan de beleving van dit alles door de 'gewone mens'. En zijn we uiteindelijk niet allemaal gewone mensen? Komen de angsten en frustraties, de triomf of precies de fin de carrière, de ambities en de teleurstellingen, die Anto-Carte zo meesterlijk schildert, ons niet bekend voor uit ons eigen leven? Met dit storytellingproject zet de Senaat eveneens een stap op het terrein van de publieksgeschiedenis. We vertrekken van een magistraal kunstwerk om een belangrijk deel uit de Belgische geschiedenis te delen met de burger. Het is dan ook evident dat we het verhaal van het wandtapijt stofferen met originele documenten uit het archief van de Senaat. Dat alles in de hoop de burger te laten genieten, om hem iets moois mee te geven van zijn eigen patrimonium, zijn eigen wortels.

Christine Defraigne
Voorzitster van de Senaat
22 november 2018

geschiedenis van het tapijt

1 Anto-Carte schildert het witte paard 'ongespiegeld' op een karton op ware grootte in zijn atelier.

2 Er bestaan delen van het karton in spiegelbeeld van het tapijt, die niet door Anto-Carte ondertekend zijn, maar aan hem worden toegeschreven.

3 Gaspard De Wit voor het afgewerkte tapijt, in de Manufactuur De Wit in Mechelen (2de van links).

GASPARD-DE WIT. FEC. ANTO-CARTE. DEL.

In 1880 had de Senaat bij het Huis Braquenié te Mechelen een reeks historische wandtapijten besteld voor de Rookkamer. In maart 1934 stelt Braquenié in een brief aan de voorzitter van de Senaat voor om de reeks aan te vullen.

Het Bureau van de Senaat is voor dit voorstel gewonnen en beslist meteen om twee wandtapijten te laten uitvoeren. Het ene stelt Koning Albert voor - die in februari van hetzelfde jaar overleed - in de glorie van zijn triomfantelijke terugkeer, aan het hoofd van zijn leger van de IJzer, voor het Parlement in november 1918. Het andere wandtapijt stelt Koning Leopold III voor die de eed aflegt voor de Verenigde Kamers.

De Senaat heeft oog voor de situatie van de kunstenaars en de ambachtslui: "Hoewel we ons in een periode van besparingen

bevinden, mag de steun aan de kunstenaars niet worden verwaarloosd (...) Anderzijds zou de vervaardiging van tapijten onze meest interessante geschoolde arbeiders van het land aan het werk houden, aangezien ze een bedrijfstak voortzetten die ons in het verleden roem heeft verschaft."

(Notulen van het Bureau van 24 juli 1934)

De tapijtenweverij is immers nagenoeg stilgevallen begin jaren '30, na een trage doodstrijd die aanving in de 19de eeuw. Die Europese crisis zal pas echt een halt worden toegeroepen na de Tweede Wereldoorlog. Op 14 juni 1934 doet de manufactuur van wandtapijten De Wit de Senaat een tegenvoorstel, en haalt het de opdracht binnen.

Anto-Carte laat Gustave Van de Woestyne kiezen welk motief hij wil uitwerken. Die verkiest de eedaflegging van Leopold III. Een goede keuze want de triomfantelijke terugkeer van Koning Albert is waarschijnlijk het onderwerp dat Anto-Carte het beste ligt. Vanaf 26 juli 1934 verzamelt hij documentatie voor zijn 'compositie' en vraagt of hij het voorplein van het Paleis der Natie mag komen fotograferen.

In de blauwe buitenrand staan **twee handtekeningen**: die van Gaspard De Wit (Mechelen, 1892 - Antwerpen, 1971), meester-wever, en Anto-Carte (Bergen, 1886 - 1954), kunstschilder.

Hun respectieve rollen worden weergegeven door de toevoeging '**fecit**' (*wat staat voor "hij maakte het"*) bij de naam van Gaspard De Wit, en de toevoeging '**delineavit**' (*"hij tekende het"*) bij de naam van Anto-Carte, de 'ontwerper' van het motief.

"We zullen de kunstenaars Van de Woestyne en Anto-Carte vragen schetsen van minstens twee meter groot te maken en de kartons te vervaardigen (...) Het moeten echte kunstwerken zijn. Tot geen enkele prijs mag het Bureau zich tevreden stellen met middelmatige of waardeloze werken."

(Notulen van het Bureau van 24 juli 1934)

- 1 De Koninklijke Familie en het Leger van de IJzer
- 2 Het défilé van de geallieerden
- 3 De militaire bevelhebbers
- 4 De bevolking
- 5 De prominenten op de balkons
- 6 "MENSE NOVEMBRI DIE XXII"

de Koninklijke
Familie en het
Leger van de IJzer

“Ik breng u den groet van het leger! Wij komen van den Yzer, mijn soldaten en ik, door onze steden en velden, van vijanden vrij.”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

Voor het parlamentsgebouw, op het Natieplein, schouwt Koning Albert de troepen tijdens het militaire defilé op de Wetstraat. Hij wordt omringd door Koningin Elisabeth, zons Leopold en Karel en dochter Marie-José. De Britse Prins Albert staat schouder aan schouder met de vorst. In hun zog volgen de Belgische militairen die terugkeren van het front. Uitgeput maar trots dragen ze de Belgische vlag.

Binnen enkele ogenblikken zal de Koning voor de Verenigde Kamers zijn Troonrede uitspreken. Daarmee ruilt hij zijn rol van militaire opperbevelhebber opnieuw in voor die van vorst, die samen met de regering en het Parlement het land een nieuwe tijd binnen moet loodsen.

Om de personages zo getrouw mogelijk weer te geven, schildert Anto-Carte de portretten op basis van foto's. In zijn eerste brief aan de Senaat schrijft hij dat hij over vele bronnen beschikt voor Koning Albert. Zijn afbeelding van de Koning is dan ook soepeler en natuurlijker dan die van de anderen. Is het omdat hij over slechts enkele foto's van de hertog van York, Koningin Elisabeth, de Prinsen Leopold en Karel en Prinses Marie-José beschikte dat hij zeer dicht bij zijn bronnen blijft en de figuren daardoor een ietwat stijve houding aannemen en hun blik soms in een onverwachte richting wenden?

De paarden daarentegen zijn met veel meer vrijheid geschilderd dan de portretten. Hoewel ze tot in de details realistisch zijn weergegeven, is hun houding veel ongedwongener dan die van de menselijke figuren.

Anto-Carte laat zich inspireren door meerdere foto's, maar geen enkele geeft de hele groep op het Natieplein weer. In realiteit was die groep ook minder "oopengepakt" dan hij ons laat zien.

De hele compositie ontvouwt zich rond de Koning-Soldaat en zijn gevolg. Op een atelierfoto is goed te zien dat Anto-Carte zijn compositie heeft geconstrueerd vanuit dit centrale gedeelte in liggende S-vorm. Hij laat zich inspireren door verschillende foto's.

Voor het gezicht van Koning Albert, inspireerde Anto-Carte zich vooral op zijn officieel portret als soldaat, dat in de Belgische scholen hangt vanaf 1920. Maar hij laat de sabel weg: op dit ogenblik is de Koning de bringer van vrede

Anto-Carte beeldt de Koningin af met het kapje van de verpleegsters aan de IJzer en geeft zorgvuldig de plooiën van haar amazone weer.

De aanwezigheid van de Britse Prins Albert op het wandtapijt is opvallend. Schouder aan schouder met Koning Albert verzinnebeeldt hij de immense solidariteit die het Britse wereldrijk tijdens de voorbije oorlogsjaren aan "Poor Little Belgium" heeft betuigd.

Anto-Carte beeldt de jonge Prins af in uniform, net achter zijn vader.

Albert I, 1875 - 1934

De Eerste Wereldoorlog bezorgt Albert een voorname plaats in het collectieve geheugen. Zijn centrale positie op het wandtapijt doet daaraan recht.

In België groeit vooral respect voor de Koning-Soldaat die zelf zijn manschappen aanvoert, zo dicht mogelijk bij hen blijft en in alles hun lot wil delen.

De Koning reed op 22 november 1918 op een wit paard. Dat bewijzen heel wat foto's en kunstwerken. Staatshoofden berijden vaak een wit paard, want een wit paard lijkt groter dan een paard van een andere kleur. Maar dit witte paard heeft duidelijk het aura van de "Verlosser", dat metaforisch wordt overgedragen op de Koning.

Elisabeth, 1876 - 1965

Samen met Koning Albert bezoekt Koningin Elisabeth de loopgraven en de veldhospitaal. Mede dankzij haar tussenkomst wordt het 'Hôtel de l'Océan' in De Panne in sneltempo omgebouwd tot een modern ziekenhuis voor gewonde soldaten. Ze gaat er ook zelf als verpleegkundige aan de slag bij Dr. Antoine Depage.

Prins Albert, 1895 - 1952

Tijdens de Eerste Wereldoorlog doet prins Albert, de toekomstige Koning Georges VI van Engeland, vooral militaire ervaring op bij de Britse Royal Navy, daarna bij de Royal Air Force.

Prins Albert van Groot-Brittannië en Prins Leopold van België, langs beide zijden van de Koning, hebben een militaire vervolgoopleiding genoten tijdens de Eerste Wereldoorlog. In tegenstelling tot de Koning der Belgen, stond de Koning van Engeland, Georges V, vader van Prins Albert, niet aan het hoofd van een leger. Dat zou kunnen verklaren waarom 'Bertie', en niet zijn vader of zijn broer, te paard naast Koning Albert staat.

Prins Leopold, 1901 - 1983

Prins Leopold brengt de Eerste Wereldoorlog grotendeels door aan het prestigieuze Eton College. Tussendoor werkt hij in België aan zijn militaire opleiding. Op 22 november 1918 neemt hij deel aan de triomfantelijke intocht te Brussel.

De twaalfjarige Marie-José leerde voor de gelegenheid paardrijden.

De Prins wordt afgebeeld in het marine uniform van de Royal Navy.

Prinses Marie-José, 1906 - 2001

Wanneer Koning Albert in oktober 1914 beseft dat Antwerpen in Duitse handen zal vallen, stuurt hij de Koningin samen met de koningskinderen naar Groot-Brittannië. De Koningin keert al gauw terug naar België. Marie-José blijft achter, samen met haar broers. De vakanties brengt ze samen met haar familie door in De Panne, waar ze de Koningin helpt bij haar werk in het veldhospitaal 'l'Océan'. Vanaf het voorjaar 1917 gaat Marie-José op internaat in Italië. Zo bereidt ze zich voor op haar toekomstige leven als Italiaanse Koningin aan de zijde van Umberto II.

Prins Karel, 1903 - 1983

In augustus 1914 wordt het Koninklijk Paleis te Brussel tot noodhospitaal omgevormd. Samen met zijn oudere broer en zus versiert Prins Karel de bedden van de gekwetsten met de nationale driekleur.

België wordt al snel te gevaarlijk voor de kinderen van Albert en Elisabeth. Ze worden in Groot-Brittannië in veiligheid gebracht. Prins Karel wordt er opgeleid aan het Royal Naval College in Dartmouth. Op 22 november krijgt hij speciaal verlof om deel te nemen aan de triomfantelijke terugkeer van zijn vader in de Belgische hoofdstad.

De soldaten van de IJzer

Op de achtergrond vertegenwoordigen drie gehelme soldaten, waaronder een vaandeldrager, de troepen die de Koning escorteren. In werkelijkheid ging het om de 'hele 5de legerdivisie met haar artillerie, cavalerie, machinegeweren, intendance, gevechtstrein en ziekenwagens.'

(L'effort belge en France pendant la guerre, Parijs, Firmin-Didot, 1934, p. 305)

Deze voorstelling is nochtans bijzonder sober, zoals die van de Koning en Kroonprins Leopold die ervoor kiezen geen enkele decoratie te dragen en om net als de soldaten gehelmd te defileren.

het **défilé**
van de geallieerden

ANNO MDCCCXVIII MENSE NOVEMBRI DIE XXII ALBERTVS REX BELGARVM
PATRIA AB HOSTIBVS LIBERATA BRVXELLAS VICTOR REDIT

“Eere den soldaten van Frankrijk, Engeland en Amerika,
die ons ter hulp zijn gesnel.”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

Het tapijt dat het Bureau van de Senaat in mei 1934 voor ogen had, moest de optocht van de geallieerden expliciet op het tapijt afbeelden: "Dat wandtapijt kan de weergave zijn van een kleurrijk decor, met de uniformen en de vlaggen van de geallieerde legers. Het gaat om een motief dat heel geschikt is voor een wandtapijt".

Anto-Cardé zal het met artistieke vrijheid interpreteren. De vier geallieerde legers defileren in werkelijkheid opéénvolgend voor de Koning, maar de kunstenaar beeldt hen samen in één unieke scène af. Hij gebruikt de stijlfiguur

'**pars pro toto**': vier vaandeldragers en zes standaardpunten geven de geallieerde regimenten of zelfs, zoals Anto-Cardé het uitbeeldt, de geallieerde Naties weer. Strikt genomen gaat het om nationale vlaggen en niet om de vlaggen van de regimenten. De regimentsvlaggen dragen de regiment nummers en de namen van de veldslagen.

De Franse vlag draagt hier duidelijk de inscriptie 'RF' République Française, waar het regimentsnummer had kunnen staan.

Het ontbreken van wapens op het wandtapijt kan worden gelezen als een symbool voor de teruggekeerde vrede, en de straatstenen als symbool voor de terugkeer naar de 'beschaving', na de modder van de loopgraven. Alleen de Franse en de Belgische vaandeldrager dragen duidelijk een sabelschede. Het zijn officieren, maar misschien vertegenwoordigen ze ook de cavalerie in deze infanteriestoet.

Anto-Cardé zet vooral een ARCHETYPE van de Belgische en van de geallieerde soldaat neer, ook al beeldt hij bestaande regimenten af.

De vier vaandeldragers

De beweging en de vastberadenheid van elke militair - de ritmische pas, de geschoeide hand die als een geheven vuist de vlaggenstok vasthoudt, de sculpturale aanblik en het plooiel van de uniformen - contrasteren met de meer bi-dimensionele weergave van het volk. **De militairen tonen hun kracht en macht, het volk toont zijn lijden.**

Britse vaandeldrager

- 1 De Britse delegatie staat onder leiding van brigadegeneraal Bernard Freyberg. Hij is de jongste generaal in het Britse leger en een van de meest en hoogst gedecoreerde soldaten van het Britse Rijk. Er zijn afvaardigingen uit alle Engelse en Ierse Infanterie-eenheden. Naast Schotse eenheden, zoals de "Black Watch", de "Seaforth Highlanders" en "Cameronians", is er ook een peloton van het 1ste bataljon "Royal Newfoundland Regiment". Verder zorgt de "pipeband" van het 9de "Seaforth Highlanders" voor muziek.

Anto-Carte beeldt een Britse officier uit, zonder duidelijke vermelding van de eenheid. Bovendien paraderen de Britten niet met de helm.

Belgische vaandeldrager

- 2 *Anto-Carte beeldt de Belgische vaandeldrager helemaal correct uit.* Het is een luitenant (**twee sterren**) van een regiment Karabiniers (**jachthoorn**). De Belgische troepen die marcheren in het geallieerde defilé door de hoofdstad, maken deel uit van de 6de Infanteriedivisie en bestaan onder meer uit het 1ste, 2de en 3de regiment Karabiniers, het 6de regiment Genie, het 6de regiment Artillerie met kanonnen, laadwagens en vier stuks zware artillerie (155 L Schneider) en een compagnie wielrijders. De 12de Infanteriedivisie zorgt voor de ordehandhaving langsheen het parcours.

Franse vaandeldrager (in blauw)

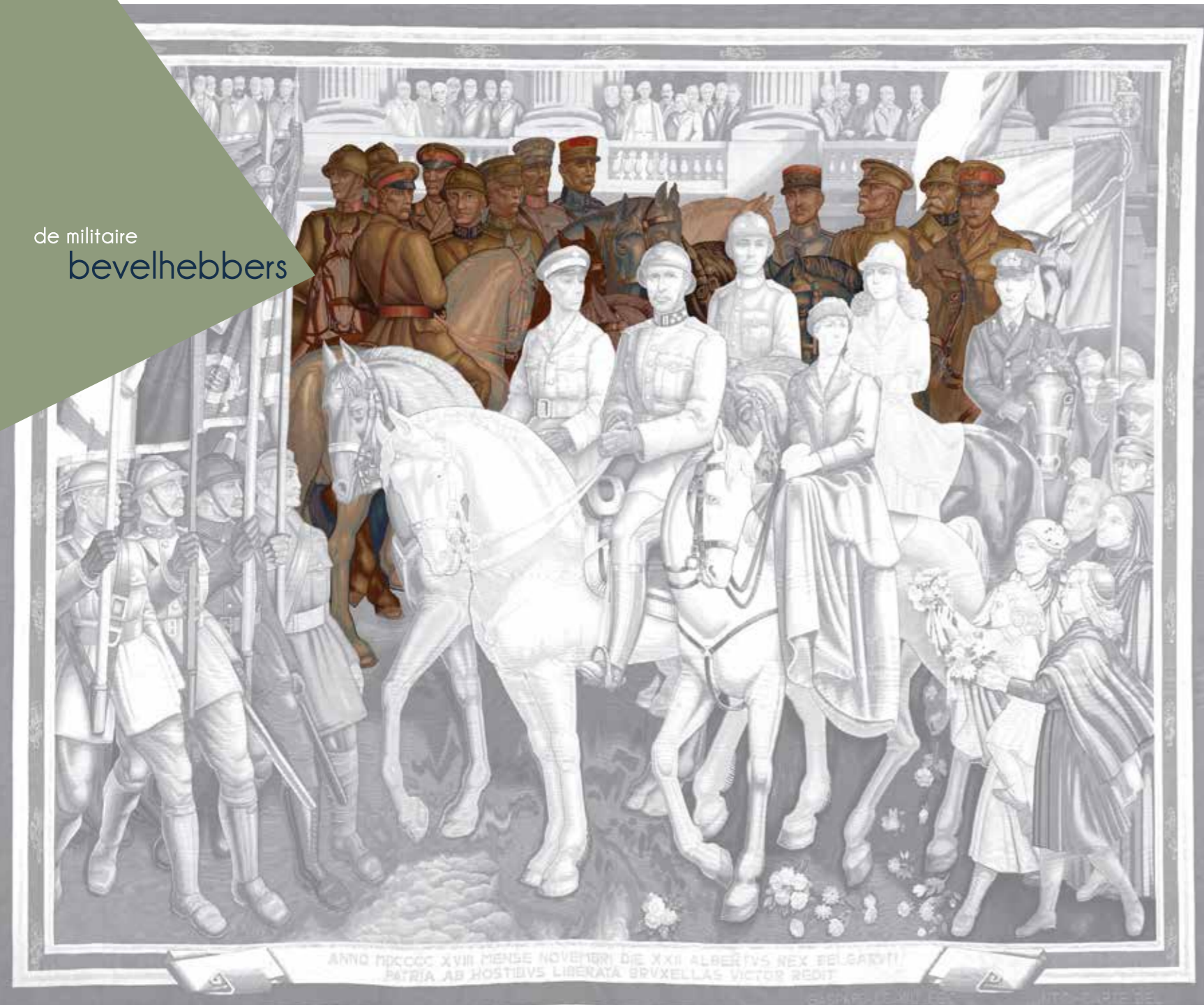
- 3 Het Franse leger is vertegenwoordigd met eenheden uit twee verschillende infanteriedivisies. Alles bij elkaar marcheren minstens duizend mannen, met vier kanonnen en wagens. *Anto-Carte is goed geïnformeerd over de Franse aanwezigheid.* Op het wandtapijt beeldt hij de Franse vaandeldrager af met het **correcte nummer op de kraagspiegels**: het 152ste Infanterieregiment. Een compagnie van dat regiment was effectief aanwezig met de fanfare en de regimentsvlag.

Amerikaanse vaandeldrager

- 4 Heel wat Amerikaanse troepen nemen deel aan de parade te Brussel. Het gaat om de 91ste en de 37ste divisie waarvan de artilleriestukken en infanterieregimenten een indrukwekkend schouwspel bieden. Voor iedere eenheid rijden ook een keuken, een rantsoenwagen en twee smidsen mee. Het 148th Infantry Regiment mag met het regimentsvaandel op kop lopen. Dit is de eenheid die als eerste de Schelde kon oversteken in november 1918.

Anto-Carte beeldt de Amerikaanse vaandeldrager af zonder helm, wat correct is, maar net zoals bij de Britse vaandeldrager toont hij geen specifieke eenheid.

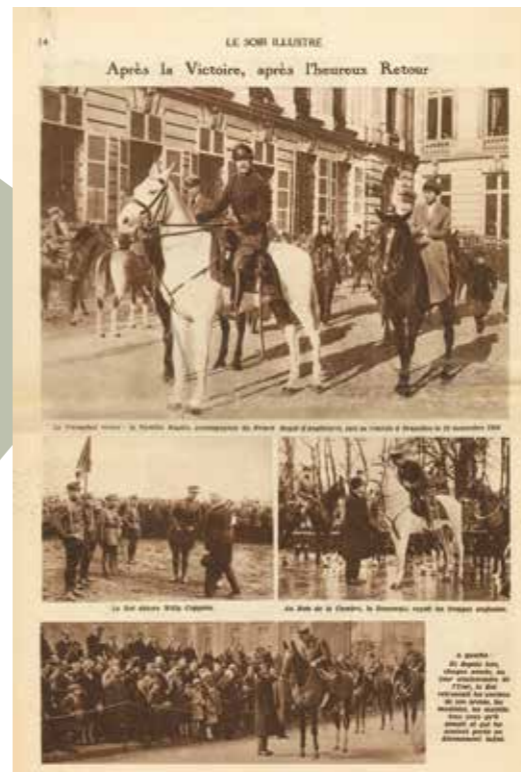

“Ik heb een anderen plicht te vervullen, met name getuigenis af te leggen van de prachtige krijgsmansdeugden van de geallieerde legers, die op den vaderlandschen bodem hebben gestreden, ...”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

Vier generaals en hogere officieren van de geallieerde legers werden onmiddellijk achter de Koninklijke Familie geplaatst, acht andere worden meer links weergegeven en 'komen nog aan'. De compositie en de beweging van dit deel van het wandtapijt is duidelijk geïnspireerd op de foto in *Le Soir Illustré* uit 1934, waar men op de achtergrond de geallieerde generaals ziet aankomen op het Natieplein en zich scharen achter de Koninklijke Familie om het defilé bij te wonen.

Terwijl de generaals aankomen op het Natieplein, maken ze een halve cirkel, wat de ongewone houding verklaart van het paard dat zijn achterwerk aan de toeschouwer toont!

De vier hogere officieren

De groep van vier hogere officieren achter de Koninklijke Familie bestaat, zoals het défilé, uit een Fransman, een Amerikaan (1. **Pershing**), een Belg (2. **Leman**) en een Brit (3. **Haig**). Haig is de bevelhebber van het Britse expeditieleger tijdens de Slag bij de Somme (1916), de Slag van Passendale (1917), het Duitse voorjaarsoffensief (1918) en het geallieerde Bevrijdingsoffensief, waarvan hij een van de architecten is. Pershing is bevelhebber van het Amerikaans expeditieleger, dat succesvol werd ingezet tijdens het Bevrijdingsoffensief. Het is niet duidelijk wie de afgebeelde Franse officier is.

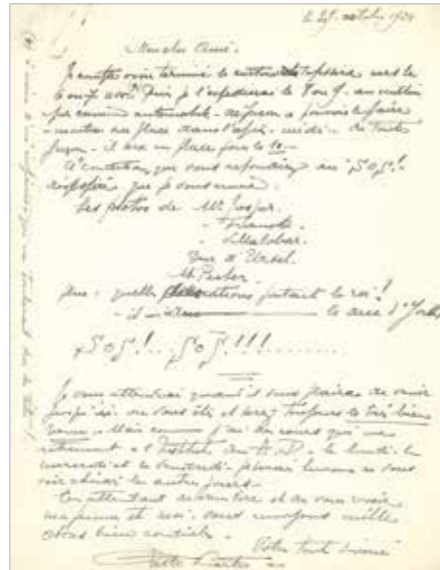
Is het generaal Philippe Pétain, die uitgenodigd was voor de triomfantelijke terugkeer van de Koning op 22 november, maar uiteindelijk afwezig was?

Een andere mogelijkheid is **Ferdinand Foch (4)**, in 1918 opperbevelhebber van de Franse en de geallieerde legers.

Een vergelijking met de foto van het boek van René Lyr zou in die richting kunnen wijzen.

In zijn brieven roept Anto-Cardé de Senaat meermaals op om hem foto's van de personages te bezorgen die op het wandtapijt moeten worden afgebeeld. Eigenaardig genoeg vraagt hij nooit foto's van generaals. Het zou kunnen dat hij ten minste deels wordt geïnspireerd door het werk "Onze helden" van zijn vriend René Lyr.

Anto-Cardé is erin geslaagd op discrete wijze negen van de twaalf paarden van deze militairen een plaats te geven. Hun kleuren brengen subtiele toetsen aan tussen het kaki en blauwgrijs van de uniformen.

De militairen voor de balkons

In de groep die zich voor de balkons bevindt, is slechts één officier duidelijk herkenbaar. Het gaat om **Cyriaque Gillain (6)**, stafchef van het Belgische leger. Tijdens de triomfantelijke terugkeer van het vorstenpaar in Brussel vertegenwoordigt hij het Belgische leger.

Hij wordt omringd door twee Belgische officieren, twee Britten, een Amerikaan, een Italiaan en een Fransman. Een van die twee Belgische officieren is waarschijnlijk **Aloïs Biebuyck (7)**, luitenant-generaal en adjunct van Koning Albert. De Fransman zou **Philippe Pétain (5)** kunnen zijn. Verschillende Britse officieren waren aanwezig op 22 november 1918, waaronder Alexander Cambridge, graaf van Athlone, een bloedverwant van Prins Albert van Groot-Brittannië. Zou hij het kunnen zijn die wordt afgebeeld op het paard dat een bocht maakt?

De Italiaanse officier staat op de foto van het Natieplein op 22 november 1918. Zijn afbeelding op het wandtapijt toont waarschijnlijk dat Italië aanzien wordt als een van de geallieerden. Bovendien illustreert het de persoonlijke band tussen het Belgische en het Italiaanse Koningshuis. Prinses Marie-José huwt met de Italiaanse Kroonprins in 1930.

Tot slot is er nog de officier in Amerikaans uniform, die erg lijkt op een andere aanwezige officier die werd gefotografeerd op 22 november op het Natieplein, met name Herbert Plumer. Plumer is echter een Brit. Zou Anto-Cardé zich van uniform hebben vergist?

de bevolking

“Met welke manhaftigheid werd door het Belgische volk die zoo langdurige en zoo wreede proef doorstaan! Dag aan dag moest zij iets nijpends toevoegen aan de stoffelijke ontberingen, aan de bezorgdheid voor den dag van morgen, aan de stijgende ellende.”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

Met het vertrek van de Duitse bezetter worden de gevolgen van de oorlog voor de bevolking pas echt duidelijk. Tal van ziektes hebben de bevolking verzwakt. Vele steden en gemeenten hebben te kampen met de Spaanse griep, buiktyfus, tuberculose en dysenterie. Bovendien is er een acuut voedseltekort. De vreugde bij de intrede van Koning Albert in Brussel staat in schril contrast daarmee. De Koning is niet blind voor de noden van de bevolking en kondigt heel wat sociale maatregelen aan.

In de troonrede komt niet alleen rouw en verdriet tot uiting, maar vooral ook hoop. «Uit het leed, gelijkelijk in geduld gedragen, zijn gelijke rechten geboren ter uitdrukking van 's Volks verzuchtingen» zegt hij. Daarom moeten alle burgers gelijke politieke rechten krijgen.

De koninklijke woorden tonen dat de verzuchtingen van de bevolking worden gehoord. Na de oorlog zal een regering van nationale eenheid, waarin alle partijen zijn vertegenwoordigd, worden gevormd. Het Parlement schaaft zich achter het voorstel van de regering om het algemeen enkelvoudig stemrecht in te voeren. Het zal enkel gelden voor mannen. Vrouwen krijgen pas stemrecht na de Tweede Wereldoorlog.

De personages uit het volk staan zeer dicht bij de personages die Anto-Carte afbeeldt in zijn schilderijen

Met de keuze van vijf figuren wil Anto-Carte waarschijnlijk de Brusselse bevolking weergeven, die hoofdzakelijk uit kinderen, adolescenten, vrouwen waaronder veel weduwen en bejaarde mannen bestond. Ze symboliseren het Belgische volk in alle leeftijden.

Hun ernstige houding is typisch voor de wijze waarop Anto-Carte mensen afbeeldt, maar past ook bij het lijden van de gewone mensen: terwijl de pers en de films uit die tijd de vreugde en het geluk van de bevolking laten zien, is hier geen glimlach te bespeuren.

De gedeporteerden

In het bezette gebied worden werkloze, fitte mannen vanaf 1916 op lijsten gezet. Hieruit plukt de Duitse bezetter tienduizenden mannen voor verplichte arbeid in Duitsland. De omstandigheden waarin de mannen tewerk worden gesteld, zijn bijzonder zwaar. Velen overlijden tijdens hun ballingschap of na hun terugkomst.

De kleuren zijn realistisch, maar ook symbolisch (zoals het groen en het rood voor de Brusselse bevolking). Ondanks de beperkingen van de opdracht is het kleurenpalet eigen aan Anto-Carte: schakeringen van bruin, oker en witgrijs, roze en blauwe vlakken, enkele rode toetsen om details uit de verf te laten komen.

De kinderen

Onderwijs volgen is niet vanzelfsprekend tijdens de Eerste Wereldoorlog. Duizenden kinderen zijn met hun ouders op de vlucht en moeten school lopen in Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland of Zwitserland. Veel leraren zijn gemobiliseerd en schoolgebouwen worden opgeëist.

De weduwen

Weduwen kunnen een schadevergoeding aanvragen. Nu ze alleen voor de kinderen moeten zorgen, is een steuntje in de rug meer dan welkom. Weduwen en weduwen-moeders van gesneuvelden krijgen eveneens een uitdovend 'postuum' wetgevend stemrecht ter compensatie. Ze genieten dit stemrecht slechts totdat ze hertrouwen.

De Spaanse griep

In het voorjaar van 1918 steekt de Spaanse griep de kop op in Europa. Miljoenen slachtoffers overlijden. Hoeveel zieken er precies zijn en hoeveel doden de Spaanse griep in België eist, valt onmogelijk te becijferen. De griep richt zware ravages aan, zowel bij de legers als onder de burgerbevolking.

De bloemen

Op de voorgrond van het wandtapijt biedt een meisje de Koningin een **ruiker** aan, waarbij haar arm ondersteund wordt door de hand van de jonge vrouw die het meisje draagt. Ook een adolescente biedt de Koningin een ruiker aan.

De bloemen zijn een symbool voor wedergeboorte, lente, het leven dat zal hervatten. Op de grond gevallen, de straat bedekkend, zijn ze een metafoor voor de duizenden jonge mannen (niet weergegeven op het tapijt) "die in de bloei van hun leven werden weggemaaid" door de oorlog die net is afgelopen.

Anto-Carte was goed vertrouwd met bloemen en had een grote bloementuin in Wauthier-Braine.

Op het wandtapijt zijn bepaalde bloemen vrij herkenbaar, zoals margrietten, strobloemen, paardenbloemen, goudsbloemen, zinnia's, rozen, dahlia's en begonia's.

De prominenten
op de balkons

“ ‘s Lands bestuur, gedurende de lange bezetting ondersteboven gekeerd, moet worden hersteld (...). Dit groote werk vereischt de medewerking - benevens de ministers en hunne departementen - van regeeringscommissies van vakkundigen of specialisten, met name uit de leiders onzer bedrijven, de financiewereld en de volksklasse gekozen. ”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

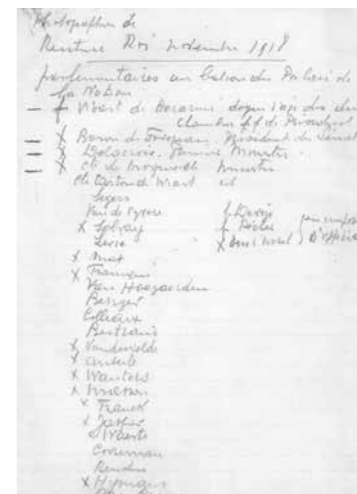
In november 1918 is het sociale klimaat uiterst gespannen. Om de spanningen intoom te houden, voert de Koning veel gesprekken in het kasteel van Loppem. Hij ontmoet er de vertegenwoordigers van de drie grote politieke families, met name de socialisten, de liberalen en de progressieve katholieken, evenals verschillende leden van het Nationaal Voedings- en Hulpcomité.

Op 21 november, de dag voor de troonrede, wordt de regering van Loppem gevormd, die de vroegere regering de Broqueville vervangt. Die nieuwe regering zal het land tot 17 november 1919 besturen. De vertegenwoordigers van de drie belangrijkste partijen maken er deel van uit: er zijn zes ministers van de Katholieke Partij, zes socialisten (BWP-POB) en drie liberale ministers. Op één minister na (Ruzette), staan ze allemaal afgebeeld op het wandtapijt, volgens onze interpretatie van de identiteit van de figuren.

Het archief van de Senaat bevat **verscheidene lijsten** met suggesties voor personages "op de balkons". Geen enkele lijkt definitief. Kennelijk zijn er hierover ook consultaties en vergaderingen geweest, waarvan geen sporen meer zijn.

Een aantal portretten zijn duidelijk identificeerbaar: Anto-Carte liet zich, soms orij letterlijk, inspireren op foto's die de Senaat hem bezorgd had of die hij zelf gevonden had (onder andere in het boek 'Onze helden' van zijn vriend René Lyr, dat ook gebruikt werd voor de portretten van de geallieerde generaals).

De manier waarop senatoren, volksvertegenwoordigers, ministers en diplomaten worden afgebeeld doet soms vreemd aan, mede door de gebruikte kleuren.

De regering van Loppem bestond uit Léon Delacroix, Eerste minister, Paul Hymans, Charles de Broqueville, Alphonse Harmignie, Émile Vandervelde, Joseph Wauters, Edward Anseele, Jules Renkin, Fulgence Masson, Louis Franck, Henri Jaspar. Albéric Ruzette is de enige die niet op het tapijt kon worden teruggevonden.

Als er geen foto's beschikbaar waren, zijn de portretten veel stereotieper. Men moet ook bedenken dat wat op het wandtapijt staat, een transpositie is van het karton in spiegelbeeld, dat op zijn beurt een transpositie is van het karton dat de kunstenaar geleverd heeft. Onderweg kunnen details aan nauwkeurigheid hebben ingeboet.

Naast parlementsleden en ministers staan ook niet-politieke prominenten op de balkons. Anto-Carte had telkens een goede reden om hen erbij te zetten.

Émile Francqui (1), 1863-1935

Voorzitter Nationaal Comité voor Hulpverlening en Voedselvoorziening

Bij het uitbreken van de oorlog, is Emile Francqui 51 jaar en kan hij rekenen op een uitgebreid zakennetwerk. Voor de Belgische bevolking dreigt hongersnood door het harde Duitse bezettingsregime.

In Amerika wordt de Commission for Relief of Belgium opgericht door de ingenieur Hubert Hoover, de latere President van de Verenigde Staten. Hij doet dat na een verzoek om hulp van Francqui.

Francqui wordt voorzitter van het Nationaal Comité voor Hulpverlening en Voedselvoorziening. Dat Comité organiseert de verdeling van de hulpgoederen. Als voorzitter van dat netwerk bekleedt Francqui een sleutelpositie, zowel in de Belgische politiek, als ten aanzien van de Duitse bezetter.

Na de oorlog bedankt de regering hem met de titel van Minister van Staat.

Kardinaal Mercier (2), 1851-1926

Aartsbisschop van Mechelen

Kardinaal Mercier groeit tijdens de Eerste Wereldoorlog in binnen- en buitenland uit tot het symbool van het verzet van de Belgen tegen de Duitse bezetting.

Op zijn terugreis van het Conclaaf van september 1914 in Rome bezoekt kardinaal Mercier oorlogsslachtoffers in de haven van Le Havre in Frankrijk. Zijn herderlijke brief "Vaderlandsliefde en standvastige lijdzaamheid" van Kerstmis 1914, waarin hij oproept tot passief verzet, krijgt een geweldige weerklank, ook internationaal. Hij wordt centraal in het wandtapijt afgebeeld. In zekere zin is hij de tegenhanger van de Koning, die een vergelijkbare rol speelde aan het IJzerfront.

Anto-Carte inspireert zich waarschijnlijk op een postzegel die hij in 1932 maakte, maar zoals de andere notabelen die op het wandtapijt staan en in tegenstelling tot de postzegel, is hij sober gekleed en draagt hij slechts zijn rood habijt en zijn kruis als attributen van zijn ambt. Hij draagt geen tiara, noch bisschopsstaf.

Maurits van Vollenhoven (3), 1882-1976

Nederlands diplomaat in Brussel

Rodrigo de Saavedra y Vincent (4), marquis de Villalobar, 1864-1926

Spaans diplomaat in Brussel

Brand Whitlock (5), 1869-1934

Amerikaans ambassadeur in Brussel

Wanneer de oorlog uitbreekt, blijft Maurits van Vollenhoven in Brussel. Naast de belangen van de Nederlandse burgers en bedrijven verdedigt hij ook die van de Belgen. Samen met Amerikaans diplomaat Brand Whitlock, die als ambassadeur een sleutelpositie bekleedt in de Commission for Relief in Belgium, en de gevolmachtigde minister Markies van Villalobar uit Spanje, slaagt hij erin om levensmiddelen achter de frontlinie door te sluisen naar het bezette België. Die voedselhulp helpt de Belgen te overleven. De diplomaten proberen ook zoveel mogelijk mensen te redden van de doodstraf. De Engelse verpleegster Edith Cavell is wellicht één van de bekendste gevallen. Ondanks diplomatieke bemiddeling wordt ze geëxecuteerd. Dat zorgt voor een storm van internationale verontwaardiging en protest.

Anto-Carte en Youl voor het afgewerkte karton.

Anto-Carte, 1886-1954 en Julia Frans, "Youl", 1898-1976

Anto-Carte was in november 1918 niet op het balkon van het Paleis der Natie aanwezig. Hij is nochtans wel op het wandtapijt te zien. Op die manier knoopt hij aan met een traditie in de kunstgeschiedenis, waar de schilder zichzelf discreet afbeeldt op de doeken die hij maakt.

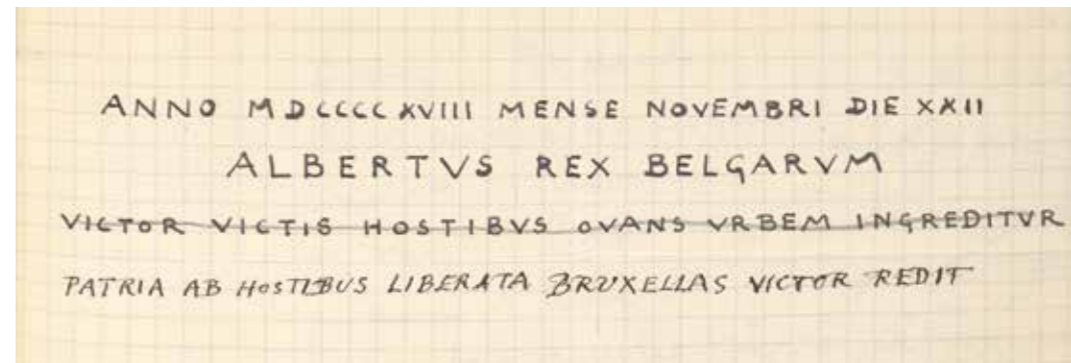
Anto-Carte beeldt zichzelf af op het balkon in het gezelschap van zijn echtgenote Youl. Zij was geen schilderes, maar ze had Anto-Carte geholpen om het karton voor het wandtapijt in vier maanden af te krijgen. Foto's tonen het koppel aan het werk, op een ladder of een stelling: Anto-Carte zorgt voor de details, terwijl Youl de grote kleurvlakken inkleurt. Als het karton af is, poseren ze ook samen voor hun werk.

Mense
Novembri
die XXII

“ Met geduld wachte het (leger) den dag af, waarop het eindelijk mogelijk zou zijn uit die stellingen te treden, den vijand te verslaan en hem te verjagen. Het jaar 1918 bracht dien zo vurig verlangden dag mee. ”

Troonrede, Albert I, 22 november 1918

ANNO MDCCCXVIII MENSE NOVEMBRI DIE XXII
ALBERTVS REX BELGARVM
VICTOR VICTIS HOSTIBVS OVANS VRBEM INGRESSVS
PATRIA AB HOSTIBUS LIBERATA BRUXELLAS VICTOR REDIT

De onderste rand van het wandtapijt bevat een rood lint waarop een goudkleurig opschrift prijkt:

ANNO MDCCCXVIII MENSE NOVEMBRI DIE XXII ALBERTUS REX BELGARUM
PATRIA AB HOSTIBUS LIBERATA BRUXELLAS VICTOR REDIT

**OP 22 NOVEMBER 1918 KEERT ALBERT, KONING DER BELGEN,
NADAT HET VADERLAND VAN DE VIJAND BEVRIJD IS, ALS OVERWINNAAR TERUG NAAR BRUSSEL**

Oorspronkelijk stond er op het karton van het wandtapijt een eenvoudiger tekst.
Als gevolg van kritiek van de Senaat heeft Anto-Carte zich tot de historicus Henri Pirenne gewend om hem te verbeteren.

De terugkeer van de Koning naar het Paleis der Natie, zetel van het Parlement

In de dagen na 22 november 1918 hebben de kranten het over de plechtige intrede of de zegetocht van de Koninklijke Familie in de hoofdstad. Maar de Koning keert niet alleen terug naar zijn hoofdstad, hij komt naar het Paleis der Natie, zetel van het Parlement (Kamer van volksvertegenwoordigers en Senaat).

Sinds het einde van de 19e eeuw is het uitzonderlijk dat Belgische koningen naar het Paleis der Natie komen. In principe doen ze dat slechts één keer, voor hun eedaflegging voor de Verenigde Kamers. Koning Albert maakt hierop een uitzondering.

Op 4 augustus woont Koning Albert de opening van de buitengewone zitting van de Verenigde Kamers bij, die volledig in het teken staat van het Duitse ultimatum. Hij houdt er een oproep voor moed en eendracht.

Op 22 november 1918 houdt hij er zijn beroemde Troonrede. Het Paleis der Natie is dan het schouwtoneel van een gebeurtenis van historisch belang. Na vier lange jaren van bezetting kan het Parlement weer bijeenkomen.

Dit bouwwerk uit de tijd van de Oostenrijkse Nederlanden werd opgericht door de architect Barnabé Guimard en was oorspronkelijk de zetel van de Soevereine Raad van Brabant (een gerechtshof). Het centrale deel van het gebouw werd later verbouwd door Karel Vanderstraeten en huisvestte de Staten-Generaal onder Koning Willem I der Nederlanden.

De boorden van het wandtapijt

Twee boorden, in rood en in goud, verwijzen naar de kleuren van de Senaat. De kleuren blauw, rood en goud zijn ook de dominante kleuren van de vlaggen van de geallieerden.

Tussen de twee rood-gouden boorden plaatst Anto-Cardé een band met zijn eigen typische blauwgroen. Die band legt de link met de kolommen en de balkons van het Paleis der Natie. Hij plaatst er afwisselend twee soorten bladeren, waarschijnlijk een buxusblad en een dubbel laurierblad.

De stengel van het buxusblad is verweven met de rode S van de Senaat.

De buxus, met zijn wintergroene bladeren, is een symbool van het leven dat zich een weg baant door winter en tegenspoed en is zoals de klimop (die de Belgische bevolking tijdens de oorlog als een patriotisch symbool droeg) een symbool van onsterfelijkheid.

Een ideaal symbool voor de Belgische weerstand tijdens de Duitse bezetting dus.

In onze streken wordt buxus ook gebruikt op "Palmzondag". Die dag worden buxustakken gezegend ter herinnering aan de intrede van Jezus in Jeruzalem, waarbij het volk met palmtakken zwaaide en "Hosanna" riep. Men kan een verband zien tussen de terugkeer van de Koning in de hoofdstad en de intrede van Jezus in Jeruzalem.

Het rood en het goud verwijzen als kleuren van de Senaat in het bijzonder ook naar de kleuren van de stoelen van de senatoren, met een goudkleurige Belgische leeuw op een rode achtergrond.

Die stoffen werden oorspronkelijk door Manufactuur De Wit geweven.

Uit het dubbele blad dat op de boord afwisselt met het buxusblad met de verstrengelde S, komen kleine rode lintjes te voorschijn. Anto-Cardé verwijst hier misschien naar de laurierkrans, het symbool van overwinning en triomf, die sinds de Romeinse oudheid wordt gebruikt om hulde te brengen aan helden.

Zoals ze in de boord zijn opgesteld, vormen de laurierbladeren een soort kroon rond het wandtapijt. **Is dit een symbolische manier om uit te drukken dat de overwinning te danken is aan de bundeling van de inspanningen van alle personages op het wandtapijt?**

De Côte d'Or-doos

Op 6 december 1934 vraagt de Metal Box company, een Londense producent van blikken koekjesdozen (met een filiaal in de Dansaertstraat in Brussel) de Voorzitter van de Senaat toelating om het wandtapijt op een doos te mogen kopiëren.

Die toelating komt er effectief nadat het wandtapijt aan het publiek is tentoongesteld. Anto-Cardé krijgt de opdracht om onder zijn voorwaarden een "tekening" te leveren.

Het War Heritage Institute bezit een gouache die door Anto-Cardé gesigneerd werd en waarschijnlijk het voorontwerp of "tekening" is die de kunstenaar geleverd heeft. De doos die hier wordt afgebeeld is van "Côte d'Or".

technische gegevens over de vervaardiging van het wandtapijt

hoogte	3.70m
breedte	4.58m
kettingdraden/cm	10
inslagdraden	wol en zijde

Bij de weeftechniek van het tapisserieweven (of legwerk) bestaan de kettingdraden uit ongekleurde stevige draden (hier katoen). Die worden strak opgespannen op het weefgetouw. De gekleurde inslagdraden zijn van soepele materialen, nl. wol en zijde. Zij bedekken de kettingdraden volledig. Bij "legwerk" lopen de inslagdraden niet van kant tot kant, maar men weeft met meerdere inslagen op één lijn. Elke inslag wordt "gelegd" op de plaats die voorzien werd in het ontwerp.

Van het ontwerp wordt een "karton" gemaakt op ware grootte. Het karton is in feite de werktekening die de wevers zullen gebruiken tijdens het werken. Bij de horizontale getouwen ligt het karton onmiddellijk onder de kettingdraden. Het wordt door de wever rechtstreeks gekopieerd. Omdat men altijd aan de achterzijde van het wandtapijt werkt, is het resultaat (aan de voorkant van het wandtapijt) dan een spiegelbeeld van het karton. Daarom wordt er liefst met een "gespiegeld karton" gewerkt.

In de klassieke wandtapijten lopen de kettingdraden horizontaal. De breedte van het weefgetouw bepaalt de hoogte van het wandtapijt. In dit geval was het weefgetouw zeker 3.70m breed. Voor de lengte van het wandtapijt kan men tot 10 meter of meer gaan. De afmetingen van het wandtapijt van Koning Albert komen overeen met de ruimte die beschikbaar was in het Groene Salon van de Senaat, waar het in principe had moeten hangen.

Verschillende wevers werken gelijktijdig naast elkaar. Elke wever beschikt over een werkruimte van 40 à 50 cm. De kunst bestaat erin om de verschillen in de manier van werken van de wevers en de overgangen tussen hun werkruimtes te camoufleren zodat ze niet zichtbaar zijn voor het publiek.

Het mysterie van de kartons van het wandtapijt

Anto-Cardé krijgt de opdracht het karton van het wandtapijt te maken. Maar hoewel de wever dient te werken met een gespiegeld karton, biedt de kunstenaar de Senaat een ongespiegelde versie van het karton aan. Wanneer het wandtapijt in juli 1935 aan de Senaat geleverd wordt, klaagt Anto-Cardé over de fouten en betreurt hij dat hij het gespiegelde karton niet zelf heeft gemaakt.

Werden de spiegelbeelden dan in het atelier van De Wit gemaakt? Dat is niet onmogelijk, want Gaspard De Wit was ook een geschoold schilder (Academie voor Beeldende Kunst Mechelen en Academie van Schone Kunsten van Antwerpen) en had Anto-Cardé blijkbaar van die taak ontlast.

Of zijn het de correcties van Anto-Cardé, deze keer onmiddellijk in spiegelbeeld, na de tentoonstelling van het karton in november/december 1934 in de Senaat? We weten dat hij bepaalde kritiek had gekregen, onder meer op de paarden. Een vergelijking tussen de enige foto van het karton die we hebben en het eindresultaat wijst erop dat ook bepaalde portretten (bijvoorbeeld dat van generaal Gillain) opnieuw werden geschilderd.

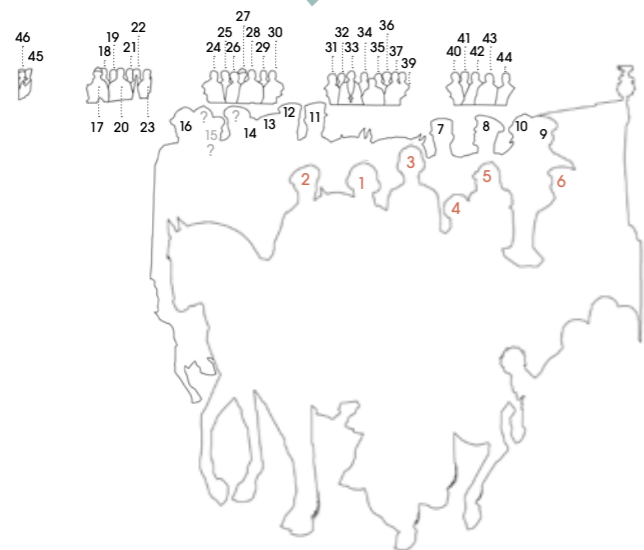
De picturale kwaliteit van de delen van het karton in spiegelbeeld zet ons ertoe aan ze aan Anto-Cardé toe te schrijven. Maar beider aandeel in het karton in spiegelbeeld blijft een mysterie.

Naar Yvan Maes De Wit, Expertise Wandtapijten Collectie Senaat Brussel, 2002. Guy Delmarcel, La tapisserie flamande du XVe au XVIIIe siècle, Lannoo, Tielt, 1999. Nora Chalmet, Edmond Dubrunfaut - Les temps de l'homme -, Éd. C.I.D.E.P., Brussel, 2000.

lijst van de
personen op
het wandtapijt

en hun functie gedurende de Grote Oorlog

* De personen op het wandtapijt die ooit een senaatsmandaat bekleed hebben, met aanduiding van de periode van hun mandaat.

1

3

5

5

38. **Maurits van Vollenhoven (1882-1976)**
Nederlands diplomaat te Brussel

Rechten

- Archief van het Koninklijk Paleis © AKP-APR.
- Archief van de Belgische Senaat.
- Archief van de Belgische Senaat (schenking Collaer).
- Archief van de Belgische Senaat (schenking De Wit).
- Archief van de Belgische Senaat (schenking).
- Archief Pirenne, Bibliotheek van de Université Libre de Bruxelles.
- Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers.
- Collecti Bpost.
- Collectie Todd Longstaffe - Gowan and Tim Knox.
- Fonds Léon Eeckman - Nervia.
- Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium © KIK-IRPA, Brussels.

- Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis.
- © Les Amis d'Anto-Carte.

- 'Nos héros morts pour la patrie. L'épopée belge de 1914 à 1918', René Lyr ; Collignon, Brussel, 1930.
- Patrimoine artistique du Sénat de Belgique.
- SABAM © SABAM 2018.

Fotos p. 3, 10, 11

Fotos p. 9, 10, 11, 17, 25, 26, 29

Foto p. 15

Foto p. 5

Fotos p. 5, 10, 11

Foto p. 29

Foto p. 30

Foto p. 26

Foto p. 4

Fotos p. 4, 27

Fotos p. cover, 5, 6, 8, 9, 10, 11,

12, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 31

Foto p. 19

Fotos p. cover, 5, 6, 8, 9, 10, 11,

12, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 31

Fotos p. 18, 19

Foto p. 32

Fotos p. cover, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12,

14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 31

Publicatie gerealiseerd door de Belgische Senaat naar aanleiding van de tentoonstelling "**De kleuren van de Bevrijding - het wandtapijt vertelt**" van 22 november 2018 tot 26 oktober 2019 in de Belgische Senaat.

Redactie

Hermione L'Amiral, archivaris van de Senaat.
Sophie Wittemans, verantwoordelijke voor het kunstpatrimonium van de Senaat.

Revisie en vertaling

Taaldienst Belgische Senaat.

Grafisch ontwerp

www.kookaburravormgeving.be

Détourage originel des zones de la tapisserie : Philippe Koeune

Drukker

KHdrukwerken

Verantwoordelijke uitgever

Gert Van der biesen, secretaris-generaal van de Belgische Senaat, 2018.
Natieplein 1, 1009 Brussel.

Depot : D/2018/3427/5

Les Amis d'Anto-Carte
Nervia - Fonds Léon Eeckman

Op 22 november 1918 trad Koning Albert I het bevrijde Brussel opnieuw binnen. Zijn historische toespraak voor de Verenigde Kamers luidde na vier jaar oorlog een nieuw tijdperk in. Een regering van Nationale Unie zou belangrijke sociale hervormingen doorvoeren.

De Senaat herdenkt deze gebeurtenis vanaf het najaar van 2018 met een unieke interactieve tentoonstelling in zijn statige Leeszaal.

De blikvanger is een wandtapijt "**Le retour victorieux du Roi Albert à la tête de ses troupes à Bruxelles le 22 novembre 1918**" ("De triomfantelijke terugkeer van Koning Albert aan het hoofd van zijn troepen, te Brussel op 22 november 1918") dat de Senaat in 1934 bij de kunstschilder Anto-Carte en Manufactuur Gaspard De Wit bestelde.

Met dit wandtapijt weten Anto-Carte en de Manufactuur De Wit een complex kluwen van verhalen en emoties samen te ballen in één monumentaal beeld.

Wie wat dieper kijkt, ontdekt al snel de gelaagdheid die achter het geheel verscholen zit. Dit wandtapijt vertelt niet alleen het verhaal van de Koning. Het toont eveneens de trots van de overwinnaars en de eerezucht van de militaire leiders. De afgematte koppen van de frontsoldaten, resoneren met de uitputting van de gewone bevolking. Dat alles wordt, hoog op de balkons, overschouwd door de adel, de diplomaten, de politici. Ook daar is het drama niet ver te zoeken.

Dankzij dit boekje kunnen de bezoekers van de tentoonstelling een stukje van de magie mee naar huis nemen... voor wie dit pareltje nog niet heeft ontdekt, is het dan weer de charmantst mogelijke uitnodiging.